

ความเป็นไปได้ของกฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศไทยที่จะรับรองเครือข่ายสังคมออนไลน์ในฐานะที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย

(๑) เป้าหมายของเอกสาร

เอกสารชิ้นนี้มีเป้าหมายสำคัญ ๒ ข้อกล่าวคือ ข้อแรก เพื่อแสดงให้เห็นถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการปรากฏตัวกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่มีอยู่ในประเทศไทยที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสถานะของผู้ทรงสิทธิในทางกฎหมายของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนซึ่งไม่ได้เป็น "นิติบุคคล" ตามกฎหมายเอกชนหรือตามกฎหมายมหาชนว่ามีอยู่อย่างไร ข้อที่สอง เนื่องจากการศึกษาในเอกสารชิ้นนี้ เป็นการศึกษาในด้านนิติศาสตร์โดยข้อเท็จจริง ผู้เขียนเอกสารนี้จึงมีเป้าหมายที่จะใช้เป็นเอกสารในการสร้างความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาในระหว่างคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และ ใช้เป็นส่วนหนึ่งของเอกสารเพื่อขอสอบคุณสมบัติตามหลักสูตรนิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ม.ธรรมศาสตร์

(๒) สถานการณ์อันเป็นข้อเท็จจริงอันนำมาสู่ประเด็นของการจัดทำเอกสาร

โดยที่การศึกษาในหัวข้อ "แนวคิดพื้นฐานทางกฎหมายในการจัดการเครือข่ายสังคมออนไลน์" ประกอบด้วยแนวคิดพื้นฐาน ๓ แนวคิด ประกอบกัน กล่าวคือ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ภายใต้กฎหมาย แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการจัดการเครือข่ายสังคมออนไลน์ และ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับ การจัดการสังคมโดยกฎหมาย

โดยในส่วนของแนวคิดพื้นฐานแรก คือ แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ภายใต้กฎหมายนั้น ปัญหาพื้นฐานประการแรกที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางกฎหมายก็คือ การพิจารณาว่า ในสายตาของกฎหมายนั้น รับรองสถานะของเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นอย่างไร ? ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า กฎหมายอาจจะรับรองสถานะของเครือข่ายสังคมออนไลน์ในฐานะที่เป็น บุคคล หรือ เป็นนิติสัมพันธ์ หรือ เป็นทรัพย์สิน ทั้งนี้ เครือข่ายสังคมออนไลน์จะมีสถานะทางกฎหมายเป็นอย่างไรย่อมขึ้นอยู่กับว่า เครือข่ายสังคมออนไลน์นั้นมีข้อเท็จจริงอันเป็นสาระสำคัญเป็นอย่างไร โดยพิจารณาว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวนี้ในทางนิติศาสตร์รับรองสถานะเป็นอย่างไร ซึ่งเรียกว่า "ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ตามกฎหมาย"

(๓) ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบตามกฎหมายในการกำหนดสถานะเป็นบุคคลตามกฎหมาย

ในทางหลักกฎหมายทั่วไปนั้น มีการยอมรับสถานะของบุคคลเป็น ๒ ลักษณะ กล่าวคือ บุคคลธรรมดา และ นิติบุคคล อันเป็นสิ่งที่กฎหมายก่อตั้งขึ้นและรับรองให้มีตัวตนในทางกฎหมาย

หากเป็นกรณีของบุคคลธรรมดา เป็นเรื่องที่พิจารณาข้อเท็จจริงได้ไม่ยาก โดยพิจารณาว่าเป็น "มนุษย์" หรือไม่ เมื่อเป็นมนุษย์ย่อมมีสถานะเป็น "บุคคลธรรมดา" ดังนั้นสาระสำคัญของ บุคคลธรรมดา จึงพิจารณาจาก "ความเป็นมนุษย์"

แต่ในกรณีของ "นิติบุคคล" ซึ่งเป็นกรณีที่กฎหมายรับรองความเป็นบุคคล ดังนั้น สาระสำคัญของนิติบุคคลจึงขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่เป็นสาระสำคัญใน ๓ ประการ กล่าวคือ ประการแรก เป็นบุคคลทางกฎหมายที่มารวมตัวกันเพื่อกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน เช่น ผู้ถือหุ้นของบริษัท หรือ สมาชิกของสมาคม (Groupement of Member) ประการที่สอง มีที่ทำการหรือสำนักงานในการกระทำการร่วมกันและในการกำหนดเจตนาของนิติบุคคล (Head Office) และ ประการที่สาม มีกฎหมายรับรองสภาพความเป็นบุคคลทางกฎหมายของนิติบุคคลนั้น(Incorporating Law)

โดยในส่วนของ นิติบุคคล หากพิจารณาในแง่ของการใช้สิทธิของนิติบุคคล สามารถการจำแนกประเภทของนิติบุคคลได้เป็น ๒ ประเภท กล่าวคือ นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน และ นิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน

(๔) ผลผูกพันในทางกฎหมายของบุคคลผู้ทรงสิทธิ

ในทางนิติศาสตร์นั้นหากกฎหมายรับรองและกำหนดสถานะของเครือข่ายสังคมออนไลน์ว่ามีสถานะเป็น "บุคคล" ในทางนิติศาสตร์นั้นรับรองสถานะบุคคลธรรมดา และ นิติบุคคล ทั้งนี้ ผลจากการมีสถานะทางกฎหมายเป็น บุคคลย่อมส่งผลผูกพันในทางกฎหมายใน ๔ ประการ กล่าวคือ

ประการแรก ผลต่อการพิจารณาในสาระสำคัญหรือสาระแห่งความเป็นบุคคล โดยเป็นการพิจารณาว่า เป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคล

ประการที่สอง ผลต่อฐานะในการใช้สิทธิ โดยในทางนิติศาสตร์นั้น ถือว่า บุคคลย่อมมีฐานะเป็นผู้ทรงสิทธิ ในทางหลักกฎหมายทั่วไปถือว่า "บุคคล" นั้นเป็น "ผู้ทรงสิทธิ" หรือ "ประธานแห่งสิทธิ" ดังนั้น เมื่อมีสถานะเป็นบุคคล ไม่ว่าจะบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็จะมีสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ และ ความรับผิดชอบตามกฎหมาย รวมทั้ง การได้รับความคุ้มครองเพื่อให้สามารถเข้าถึงและใช้สิทธิต่างๆได้ หมายรวมถึง สามารถบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิ ของตนเองได้

ประการที่สาม ผลต่อรัฐในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนหรือบุคคล ในทางทั่วไปแล้ว บุคคลหรือเอกชนย่อมปรากฏตัวในรัฐใดรัฐหนึ่งอย่างน้อย ๑ รัฐ และภายใต้หลักกฎหมายระหว่างประเทศรัฐสามารถใช้อำนาจอธิปไตยเหนืออาณาเขตหรือดินแดน และใช้อำนาจอธิปไตยเหนือประชากรของตนได้ ทำให้รัฐเจ้าของดินแดนจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับเอกชนหรือบุคคลนั้น อันหมายถึง การจัดสรรเอกชนที่อยู่ ในอาณาเขตหรือดินแดนของตนเอง ซึ่งในทางหลักกฎหมายระหว่างประเทศนั้นกำหนดให้มีการจัดสรรเอกชนโดย สัญชาติ และ ภูมิลำเนา โดยผลของการจัดสรรเอกชนนี้เอง นำไปสู่การกำหนด สถานภาพในทางกฎหมายของเอกชน ต่อมา เพื่อนำไปสู่การใช้สิทธิของเอกชนภายใต้กฎหมายของรัฐนั้นๆ ซึ่งมี ๒ กรณี กล่าวคือ สิทธิของเอกชนตาม กฎหมายเอกชน และ สิทธิของเอกชนตามกฎหมายมหาชน

ประการที่สี่ ผลต่อรัฐในการให้ความคุ้มครองเอกชนที่มีฐานะเป็นคนชาติ โดยในกรณีนี้ กฎหมาย ระหว่างประเทศยอมรับถึงการใช้อำนาจรัฐในการให้ความคุ้มครองทางการทูต (Diplomatic Protection) กับเอกชนที่เป็น "คนชาติ" หรือ นิติบุคคลที่มีสัญชาติของรัฐที่ให้ความคุ้มครองทางการทูตเพื่อให้ความคุ้มครองต่อเอกชนที่มีสัญชาติ ของตนได้

(๕) การปรากฏตัวของกฎหมายลายลักษณ์อักษรในประเทศไทยที่ชี้ให้เห็นถึงการยอมรับสถานะทางกฎหมาย ที่เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย

พบว่ากฎหมายลายลักษณ์อักษรหลายฉบับที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสถานะทางกฎหมายของ กลุ่มบุคคล หรือชุมชนหรือภาคประชาสังคมซึ่งไม่ได้มีสถานะเป็น นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนหรือนิติบุคคลตามกฎหมาย มหาชน แต่ได้รับการรับรองสถานะทางกฎหมายที่อยู่ในฐานะที่ เป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมายที่จะใช้สิทธิบางประการที่ กฎหมายอนุญาต ในกรณีนี้หมายถึงการใช้สิทธิในการได้รับการส่งเสริมหรือสนับสนุนจากรัฐ กรณีดังกล่าวนี้ ปรากฏใน กฎหมายหลายฉบับ โดยปรากฏในหลายถ้อยคำ เช่น ชุมชน องค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม หรือ องค์กรภาคประชา สังคม

กฎหมาย	คำที่รับรอง	ความหมาย	ผลผูกพันในทางกฎหมาย
พระราชบัญญัติสภา องค์กร ชุม ชน พ.ศ. ๒๕๕๑	“ชุมชน”	หมายความว่า กลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันโดยมีผล ประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือหรือ สนับสนุนกัน หรือทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและ ศีลธรรมร่วมกัน หรือดำเนินการอื่นอันเป็นประโยชน์ ร่วมกันของสมาชิก มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมี ระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้	

กฎหมาย	คำที่รับรอง	ความหมาย	ผลผูกพันในทางกฎหมาย
	“องค์กรชุมชน”	องค์กรซึ่งเป็นการรวมของชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ซึ่งจัดแจ้งการจัดตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ ทั้งนี้ ไม่ว่าประชาชนจะจัดตั้งกันขึ้นเองหรือโดยการแนะนำหรือสนับสนุนของหน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือองค์กรพัฒนาเอกชน	
	“ผู้นำชุมชน”	ประธานกรรมการของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมหรือชุมชนอื่น หรือหัวหน้ากลุ่ม หรือผู้ดำรงตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นที่มีฐานะเป็นผู้นำของชุมชนท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมหรือชุมชนอื่นในลักษณะเดียวกัน	
พระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. ๒๕๔๖	“องค์กรสวัสดิการสังคม”	หน่วยงานของรัฐที่ดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสังคม องค์กรสาธารณประโยชน์ และองค์กรสวัสดิการชุมชน	
	“องค์กรสาธารณประโยชน์”	หมายความว่า องค์กรภาคเอกชนที่ได้รับการรับรองให้ดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัตินี้	
	“องค์กรสวัสดิการชุมชน” [๓]	หมายความว่า องค์กรภาคประชาชนที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดสวัสดิการสังคมให้แก่สมาชิกในชุมชน หรือปฏิบัติงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมของเครือข่ายองค์กรสวัสดิการชุมชน และได้รับการรับรองให้ดำเนินงานด้านการจัดสวัสดิการสังคมตามพระราชบัญญัตินี้	
	“ชุมชน”	หมายความว่า กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันอย่างเป็นปกติและต่อเนื่อง โดยเหตุที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน หรือมีอาชีพเดียวกัน หรือประกอบกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน	
	“เครือข่ายองค์กรสวัสดิการชุมชน”	หมายความว่า องค์กรที่เกิดจากการรวมตัวขององค์กรสวัสดิการชุมชนมากกว่าหนึ่งองค์กรเพื่อร่วมมือประสานงาน และเชื่อมโยงในการจัดสวัสดิการสังคมขององค์กรสวัสดิการชุมชนในทุกระดับ	
พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์	ชุมชน”	หมายความว่า กลุ่มประชาชนที่มีพื้นที่อาศัยในแหล่งเดียวกันไม่ว่าจะในเมือง หรือในชนบท และให้หมายความรวมถึงกลุ่มประชาชนที่มีความสนใจร่วมกัน และอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน หรือสื่อสารถึงกันได้ โดยมีผลประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมเกี่ยวข้องเชื่อมโยง	

กฎหมาย	คำที่รับรอง	ความหมาย	ผลผูกพันในทางกฎหมาย
และกิจการ โทรคมนาคม พ.ศ. ๒๕๕๓		โยงกัน ทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรม ร่วมกัน มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการ และการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้	
พระราชบัญญัติส่งเสริม วิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘”	“วิสาหกิจ ชุมชน”	กิจการของชุมชนเกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือการอื่น ๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความ ผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกันและรวมตัวกันประกอบกิจการ ดังกล่าว ไม่ว่าจะป็นนิติบุคคลในรูปแบบใดหรือไม่เป็น นิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และเพื่อการพึ่งพาตนเองของ ครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน ทั้งนี้ ตามหลัก เกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด	ดำเนินการ “กิจการ วิสาหกิจชุมชน” หมายความว่า กิจการของ วิสาหกิจชุมชนหรือเครือ ข่ายวิสาหกิจชุมชน
	“เครือข่าย วิสาหกิจ ชุมชน”	คณะบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดทำ กิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อประโยชน์ในการดำเนิน งานของวิสาหกิจชุมชนในเครือข่าย	
ระเบียบสำนักนายก รัฐมนตรี ว่าด้วยการส่งเสริม ประชาสังคมเพื่อการ พัฒนา พ.ศ. ๒๕๕๑	“ประชา สังคม”	กลุ่มของประชาชนซึ่งมีจิตสำนึกคุณธรรม เพื่อส่วนรวม ที่รวมตัวกันเป็นคณะบุคคล องค์กรพัฒนาเอกชน หรือ องค์กรเอกชนอื่น ด้วยความสมัครใจ เพื่อดำเนินกิจกรรม อันเป็นประโยชน์ต่อ สังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ	
มติคณะรัฐมนตรี เมื่อ วันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๐ เรื่องร่างพระ ราชบัญญัติส่งเสริม ประชาสังคมเพื่อการ พัฒนา พ.ศ.	“ประชา สังคม”	การที่ประชาชนที่มีจิตสำนึกคุณธรรมเพื่อส่วนรวมรวม ตัวกันเป็นกลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กรเอกชนอื่นด้วยความสมัครใจ เพื่อดำเนิน กิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมเป็นสำคัญ เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคม การพัฒนา เศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สื่อสารมวลชน สาธารณสุข สิ่ง แวดล้อม ยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และ สาธารณประโยชน์ต่าง ๆ	
	“องค์กร ด้านประชา สังคม”	กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กร เอกชนอื่น ที่ดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับประชาสังคม	
	“เครือข่าย ประชา สังคม”	โครงสร้างการเชื่อมโยงกลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กร พัฒนาเอกชน หรือองค์กรเอกชนอื่นที่มีวัตถุประสงค์ใน การดำเนินกิจกรรมด้านประชาสังคมร่วมกัน ทำให้เกิด การสื่อสาร การเรียนรู้ และการร่วมมือในระดับต่าง ๆ	

(๖) ข้อสรุปและประเด็นส่งท้าย

จะเห็นได้ว่า ภายใต้หลักกฎหมายในการกำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบตามกฎหมายในการกำหนด และรับรองสถานะความเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย โดย (๑) หากเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนซึ่งภายใต้หลักกฎหมายกำหนดให้การก่อตั้งเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนนั้นต้องมีการดำเนินการจดทะเบียนก่อตั้งนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน เช่น ปพพ ในรูปของสมาคม มูลนิธิ หรือ สหกรณ์ เป็นต้น หรือ (๒) ในกรณีที่ เป็นนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน การก่อตั้งนิติบุคคลตามกฎหมายนั้น ต้องมีกฎหมายก่อตั้งนิติบุคคลตามกฎหมายมหาชน เช่น การก่อตั้งกระทรวง กรม โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแผ่นดิน พ.ศ.๒๕๓๕ หรือ การก่อตั้งเป็นองค์การมหาชน ภายใต้ พระราชบัญญัติองค์การมหาชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการรับรองเพื่อการใช้สิทธิของชุมชน องค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม หรือ องค์กรภาคประชาสังคม ที่ปรากฏใยกฎหมายลายลักษณ์อักษรในทั้ง ๔ ฉบับข้างต้น เป็นการชี้ให้เห็นถึงการปรากฏตัวของกฎหมายบ้านเมืองที่เป็นกฎหมายลายลักษณ์อักษรที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับสถานะทางกฎหมายของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนซึ่งไม่ได้มีสถานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมายเอกชนหรือตามกฎหมายมหาชน แต่เป็นการรับรองสถานะเพื่อการใช้สิทธิในบางประการที่กฎหมายรับรองซึ่งข้อสังเกตจากกฎหมายทั้ง ๔ ฉบับข้างต้น จะเห็นได้ว่า เป็นการใช้สิทธิในการได้รับการสนับสนุนหรือการส่งเสริมหรือสิทธิประโยชน์จากรัฐ

ดังนั้น ในแง่มุมหนึ่งของเครือข่ายสังคมออนไลน์ รัฐก็อาจจะมีแนวโน้มในการรับรองสถานะในทางกฎหมาย โดยไม่ได้พิจารณาว่าเป็น บุคคลในรูปของนิติบุคคลหรือไม่ แต่อาจจะรับรองสถานะในฐานะที่เป็นกลุ่มเครือข่ายเพื่อใช้สิทธิบางประการจากรัฐดังเช่นในกรณีนี้ก็ได้อีก